

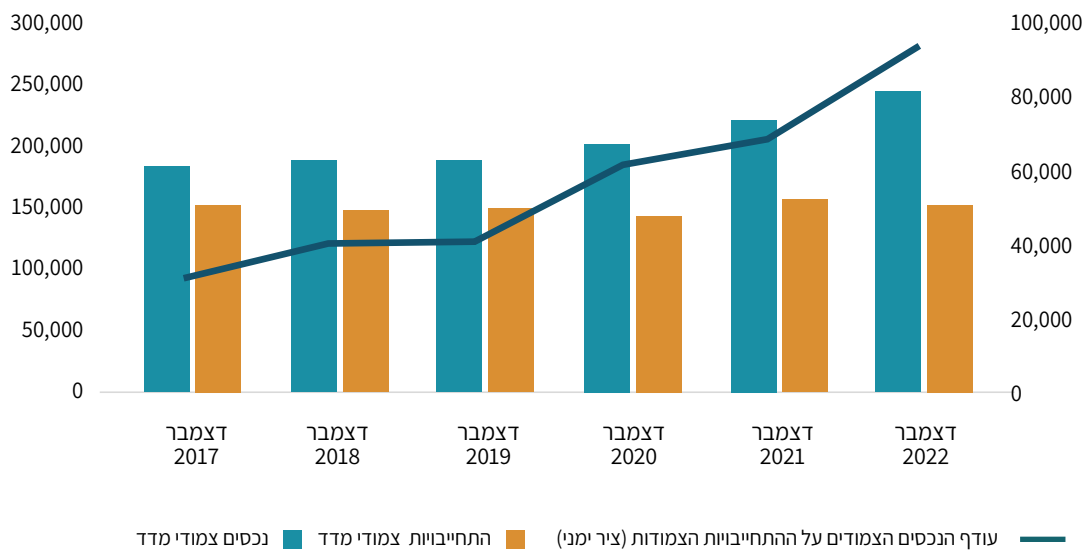
1. דברים כלליים

המאזן המצרפי של מערכת הבנקאות עמד בסוף שנת 2022 על כ-2,384 מיליארדי ש"ח, גידול של כ-7.4% (לוח 3) – קצב גידול מתון מעט בהשוואה לזה שנרשם במהלך שנות משבר הקורונה (קצב גידול ממוצע של כ-15.5% בשנים 2020-2021), אך גבוה באופן ניכר ממוצע ארוך הטווח בשנים של טרום משבר הקורונה (קצב גידול שנתי ממוצע של כ-4.2% בשנים 2009-2019).

גידול זה במאזן נבע בעיקר מגידול ביתרת האשראי לציבור, שגדלה הן לנוכח המשך מגמת הביצועים הגבוהים והן נוכח סביבת האינפלציה הגבוהה, שהגדילה את יתרת הנכסים צמודי המדד (כאשר אלה מהווים כ-10% מסך הנכסים). כך עומד הגידול בנכסים, בנטרול השפעת האינפלציה, על כ-6.9%. הבנקים שנהנים בשגרה מעודף של נכסים צמודים על התחייבויות צמודות, הגדילו עוד פוזיציה זו – הן כתוצאה מהאינפלציה עצמה, שהשפיעה יותר בשל פערי הגודל המקוריים, על צד הנכסים, אך גם בעקבות החלטות הנהלה להגדיל את הפוזיציה¹ – לנוכח הציפייה שהדבר עתיד להמשיך ולתרום לרווחיותם (להרחבה ראו פרק ג'), ככל שתימשך העלייה במדד המחירים לצרכן (איור ב'-1).

עודף הנכסים על ההתחייבויות צמודי המדד המשיך לגדול במהלך השנה, בין היתר, על רקע האינפלציה

איור ב' - 1 | עודף הנכסים על ההתחייבויות צמודי המדד, סך מערכת הבנקאות, דצמבר 2017 עד דצמבר 2022 | מיליארדי ש"ח

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

ההיחלשות של השקל במהלך התקופה הנסקרת מול הדולר השפיעה גם היא במידה ניכרת על הגידול במאזני הבנקים (שכן כ-15% מסך הנכסים הינם במט"ח, כאשר רובם הגדול הוא דולרי), כך שבנטרול השפעת פיחות השקל גדלו נכסי הבנקים ב-5.8%. קיזוז שתי ההשפעות יחדיו (הן שע"ח והן האינפלציה), מצביע על גידול של 5.3% בלבד במאזן הבנקים.

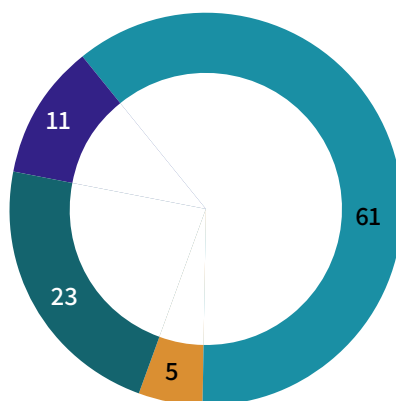
¹ החלטות הנהלה מתבטאות הן בתמחור הנכסים הצמודים והלא צמודים והפערים שביניהם והן בהחלטה שלא לפעול להקטין את הפוזיציה הנגזרת מביקושי הלווים בשוק.

2. התפתחויות עיקריות בצד הנכסים של מערכת הבנקאות

האשראי לציבור (נטו), שמהווה את הרכיב העיקרי בצד הנכסים של הבנקים (איור ב'-2), הוא הגורם המרכזי בגידול של סך הנכסים שהמשיך לצמוח בתקופה הנסקרת בשיעור גבוה של כ-12.3% (בהשוואה לשיעור של כ-13.6% בשנת 2021, שהייתה שנת שיא; בנטרול השפעות שע"ח והאינפלציה גדל האשראי לציבור נטו בכ-10.4%). תיק ני"ע, שמהווה כ-11% מסך הנכסים במערכת (איור ב'-2), רשם גידול של כ-14.8% ומנגד נרשם צמצום של כ-10.4% ביתרת המזומנים והפיקדונות בבנק ישראל (ובעיקרו, ברזרבות בבנק ישראל).

האשראי לציבור הוא הרכיב העיקרי בסך נכסי מערכת הבנקאות, כאשר גם חלקם של המזומנים והפיקדונות הינו משמעותי

איור ב' - 2 | התפלגות סך הנכסים במערכת הבנקאות, דצמבר 2022 | אחוזים

■ נכסים אחרים ■ ניירות ערך ■ אשראי לציבור, נטו ■ מזומנים ופיקדונות בבנקים

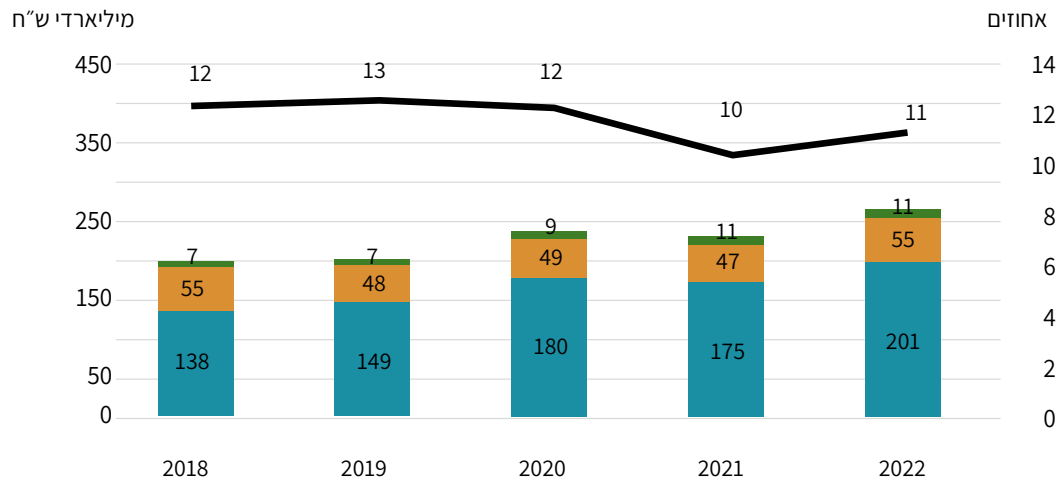
המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

עיקר הצמיחה בתיק האשראי מקורה באשראי עסקי והאשראי לדיור, שמהווים כ-95% מסך הגידול ביתרת האשראי, כאשר גם האשראי הצרכני תרם לצמיחת התיק (להרחבה ראו פרק ה.2). בתקופה זו גדלה גם יתרת ההפרשה להפסדי אשראי (בכ-12.7%), אולם שיעור יתרת ההפרשה להפסדי אשראי בסך האשראי המאזני נותר ללא שינוי ביחס לסוף שנת 2021 וזאת על אף הגידול בהפרשות שבוצעו לנוכח המעבר של הבנקים הישראליים ליישום שיטת CECL וההרעה בסביבת הפעילות המקרו כלכלית במהלך שנה זו (להרחבה ראו פרק ה'.2).

עיקר הגידול בתיק ני"ע נבע מגידול באגרות החוב הממשלתיות (רובו ככולו מוסבר על-ידי גידול בסעיף זה באחד מהבנקים הגדולים) שגדלו בכ-15% (לוח 4). בנוסף חל גידול של כ-18% באגרות החוב שאינן ממשלתיות (אשר גם שיעור לא מבוטל ממנו מוסבר מגידול בסעיף זה באחד הבנקים הגדולים; איור ב'-3). השקעות באגרות חוב בתיק ניירות הערך מסווגות, בעת הרכישה, לאחד מתוך שלושה תיקים אפשריים: התיק המוחזק לפדיון, התיק הזמין למכירה והתיק למסחר. בנוסף מסווגות מניות כמניות למסחר או שאינן למסחר. בהתאם לסיווג נייר הערך נקבעת שיטת הצגת הערך במאזן (למשל: אג"ח לפדיון מוצגות במאזן לפי עלות בעוד אג"ח זמינות למכירה מוצגות במאזן לפי השווי ההוגן ביום הדיווח) וכן אופן הרישום של רווחים או של הפסדים מהתאמות לשווי הוגן (למשל: רווחים או הפסדים שטרם מומשו מהתאמות לשווי הוגן מאג"ח זמין למכירה מדווחים במסגרת רווח כולל אחר בעוד רווחים והפסדים מהתאמות לשווי הוגן מאג"ח למסחר נזקפים לדוח רווח והפסד). במהלך השנה העבירו כמה בנקים אג"ח מהתיק הזמין למכירה אל התיק המוחזק לפדיון וזאת במטרה לצמצם את רמת החשיפה של הון הבנק לתנודות

תיק ני"ע גדל מתחילת השנה, על רקע גידול באג"ח ממשלתיות ושיאין ממשלתיות

איור ב' - 3 תיק ניירות הערך של סך מערכת הבנקאות - גודלו והרכבו, דצמבר 2018 עד דצמבר 2022

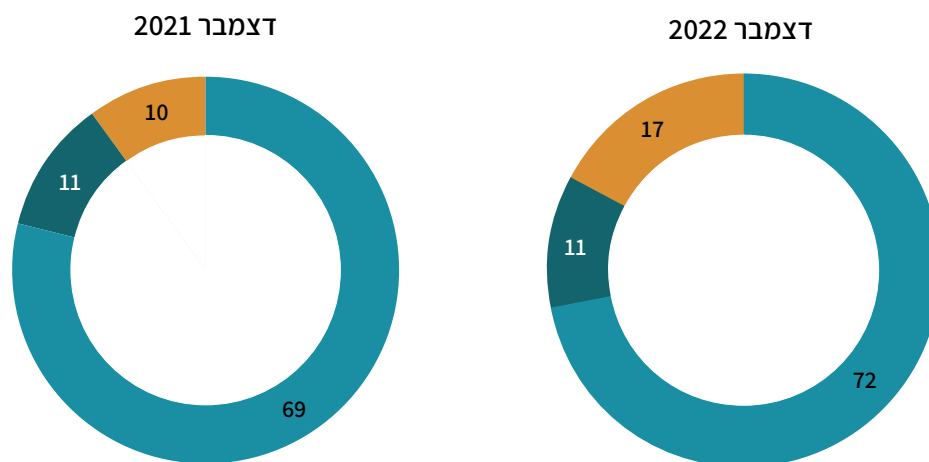

■ אג"ח לא - ממשלתיות ■ אג"ח - ממשלתיות ■ מניות — שיעור תיק ניירות ערך מהמאזן (ציר ימני)

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

התיק הזמין למכירה מהווה את הרכיב העיקרי בתיק ני"ע של מערכת הבנקאות, כאשר במהלך שנת 2022 חל גידול בתיק המוחזק לפדיון על חשבון התיק הזמין למכירה

איור ב' - 4 התפלגות תיק ניירות הערך במערכת הבנקאות, סך מערכת הבנקאות, דצמבר 2021 מול דצמבר 2022 | אחוזים

■ התיק הזמין למכירה ■ התיק לפדיון ■ התיק למסחר ומניות שאינן למסחר

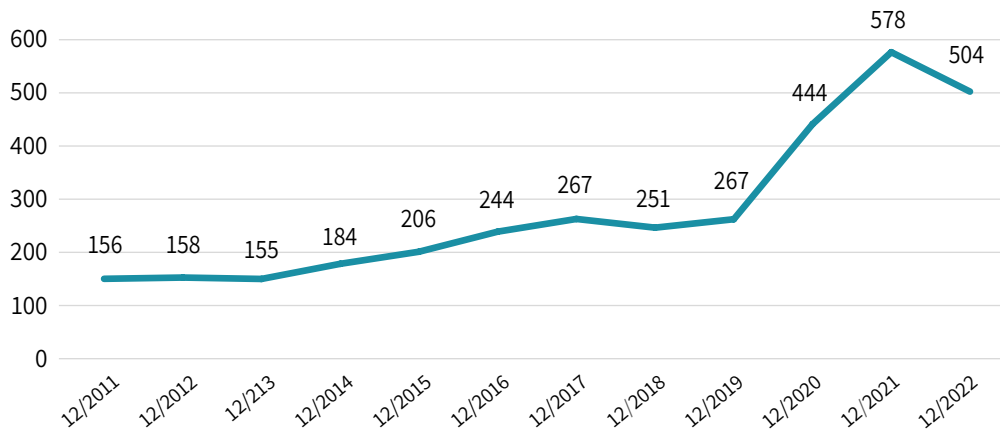
המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

בשווקים לנוכח סביבת הריבית והאינפלציה בישראל ובעולם, שהשפיעו על תשואות האג"ח. בהתאם עלה בסוף שנת 2022 חלקו של התיק המוחזק לפדיון בסך תיק ני"ע לשיעור של 17%, בהשוואה ל-10% אשתקד, כאשר מנגד ירד בסוף שנת 2022 חלקו של התיק הזמין למכירה ל-72%, בהשוואה ל-79% אשתקד (איור ב'-4).

מנגד נרשם קיטון של כ-12.7% בסעיף המזומנים ופיקדונות בבנק ישראל וזאת לאחר כמה שנים שבהן חלה עלייה כמעט עקבית בסעיף זה (איור ב'-5) אשר אף הואצה מאז הקורונה על רקע ההרחבות (פיסיקליות ומוניטריות) שבוצעו במשק. פיקדונות הבנקים בבנק ישראל (שמהווים את עיקר הסעיף האמור) נקבעים על ידי בנק ישראל באמצעות מכרזים מוניטרים שוטפים שמבצע בנק ישראל אל מול מערכת הבנקאות, לטווחי זמן שונים, שבאמצעותם הוא סופג את הנזילות העודפת במשק בהיקף הנדרש לשם השגתה של רמת ריבית בנק ישראל שנקבעה. בהתאם נגזר היקף פיקדונות הבנקים בבנק ישראל משינויים במצב הנזילות של מערכת הבנקאות שנגרמים מפעולות של הממשלה (כגון: פירעון אג"ח ממשלתי, תשלומי העברה) ושל בנק ישראל (רכישת אג"ח או מט"ח), שמזרימות נזילות למערכת הבנקאות, בעוד שפעולות אחרות של הממשלה (גביית מסים, הנפקת אג"ח) ושל בנק ישראל (הנפקת מק"מ), סופגות נזילות מהמערכת. כחלק מספיגת הנזילות במשק הגביר בנק ישראל ברבעון האחרון של שנת 2022 את קצב הנפקות המק"מ וזאת בהתאם לביקוש למק"מ על רקע העלאות הריבית במשק.² בנוסף, לאחר שנתיים בצלו של משבר הקורונה, שאופיינו בהרחבות פיסקליות בהיקף ניכר, הסתכמה 2022 כשנה של מדיניות פיסקלית מצמצמת.³ בהתאם הביאו שני גורמים אלה לקיטון בהיקף פיקדונות הבנקים בבנק ישראל אשר השפיע אף הוא על סעיף המזומנים והפיקדונות בבנק ישראל במאזני הבנקים.

השנה חלה ירידה בהיקף המזומנים והפיקדונות בבנק ישראל על רקע פעולות של הממשלה ושל בנק ישראל לספיגת נזילות ממערכת הבנקאות

איור ב' - 5 | היקף המזומנים והפיקדונות בבנק ישראל, סך מערכת הבנקאות, דצמבר 2011 עד דצמבר 2022 | מיליארדי ש"ח

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

² להרחבה ראו פרק ג'-2 בדוח בנק ישראל לשנת 2022.
³ להרחבה ראו פרק א'-2-ה בדוח בנק ישראל לשנת 2022.

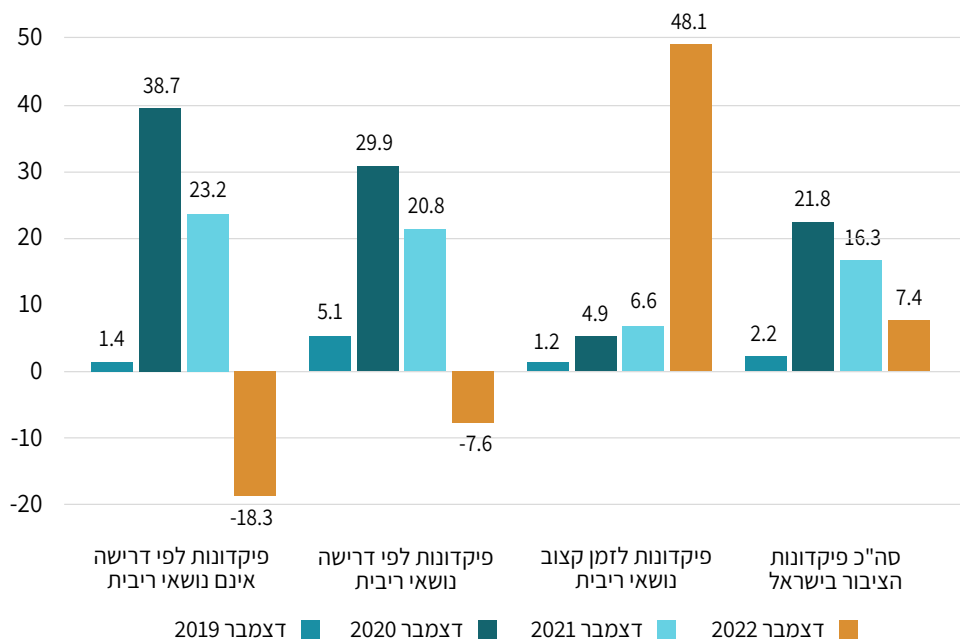
3. התפתחויות עיקריות בצד ההתחייבויות והון של מערכת הבנקאות

בצד ההתחייבויות גדלו פיקדונות הציבור בכ-6.2% בתקופה הנסקרת (לוח 4). ניתן לחלק את פיקדונות הציבור לשלוש קטגוריות לפי סוג הפיקדון: פיקדונות נושאי ריבית לזמן קצוב, פיקדונות נושאי ריבית לפי דרישה ופיקדונות שאינם נושאי ריבית (יתרתם עומדת על: 866, 455 ו-520 מיליארד ש"ח, בהתאמה). מניתוח המגמות בסוגי הפיקדונות השונים (איור ב'-6) ניתן לראות כי הגידול בפיקדונות הציבור בישראל נובע מגידול בפיקדונות נושאי ריבית לזמן קצוב (שמהווים כ-47% מסך פיקדונות הציבור), אשר חלקו נובע מהסטה של פיקדונות לפי דרישה (נושאי ריבית ושאנם נושאי ריבית) אל פיקדונות לזמן קצוב שנושאים ריבית וזאת על רקע עליית הריבית על פיקדונות אלה לנוכח עליית ריבית בנק ישראל. בנוסף ניתן לראות מניתוח המגמות לפי סוג המפקיד (איור ב'-7) כי הגידול אפיין את כלל המפקידים, כאשר כ-43% מהגידול מוסברים על ידי פיקדונות של תאגידים ואחרים, 39% מוסברים על ידי פיקדונות של אנשים פרטיים ו-18% מוסברים על ידי פיקדונות המוסדיים.

הגידול בפיקדונות הציבור, נובע מגידול בפיקדונות נושאי ריבית אשר חלקו נובע מהסטה מפיקדונות לפי דרישה

שיעור השינוי בפיקדונות הציבור בישראל לפי סוג הפיקדון, סך מערכת הבנקאות, דצמבר 2019 עד דצמבר 2022 | אחוזים

איור ב' - 6

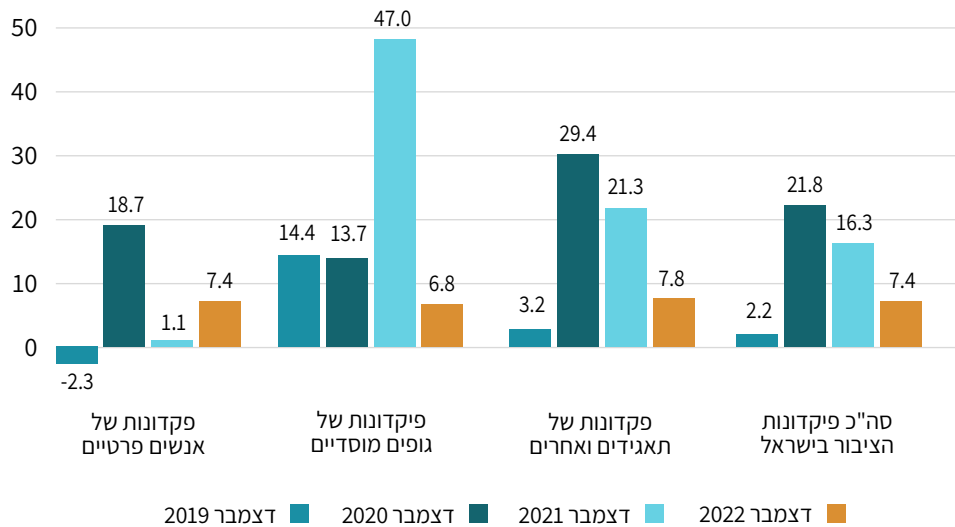
המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

הגידול המהיר באשראי לציבור, לצד גידול מתון יותר בפיקדונות הציבור על רקע המדיניות הפיסיקלית המצמצמת, הביאו לעלייה ביחס האשראי לפיקדונות, לאחר שזה נשחק בשנתיים האחרונות מתחילת משבר הקורונה במידה ניכרת ואולם רמתו של יחס זה עדיין נמוכה מזו שלפני משבר הקורונה (איור ב'-8).

סעיפי הנכסים וההתחייבויות של הפעילות בגין מכשירים נגזרים גדלו אף הם בשנת 2022 בהיקף ניכר בשל הגידול בפעילות במכשירים אלה, בין היתר בחוזי ריבית על רקע ההתפתחויות בסביבות הריביות בשווקים השונים, עם תחילת העלאות ריבית על-ידי בנקים מרכזיים בעולם. עם זאת גבוה הגידול בסעיף הנכסים בגין מכשירים נגזרים בשנת 2022 מזה שנרשם בסעיף ההתחייבויות בגין נגזרים, כך שהחשיפה המאזנית נטו בגין מכשירים נגזרים גדלה בשנה זו.

הגידול בפיקדונות הציבור אפיין את כלל סוגי המפקידים

איור ב' - 7 שיעור השינוי בפיקדונות הציבור לפי סוג המפקיד, סך מערכת הבנקאות, דצמבר 2019 עד דצמבר 2022 | אחוזים

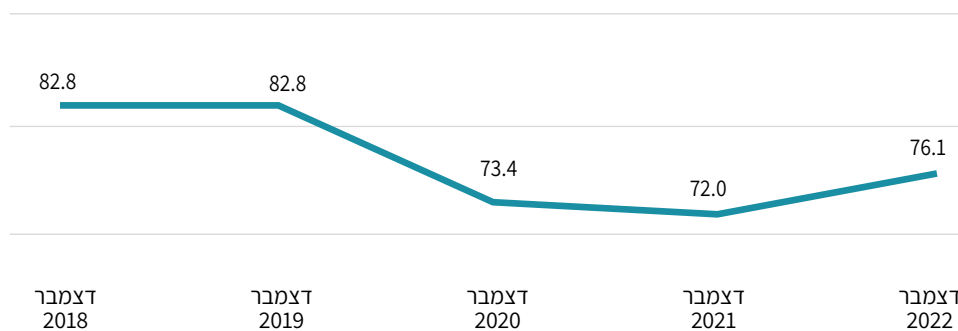

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

סך ההון העצמי של מערכת הבנקאות גדל גם הוא בשנת 2022, בשיעור של 13.1%. צבירת ההון היא תוצאה של הרווחיות הגבוהה בכלל הבנקים במערכת והנפקות המניות לציבור (בחלק מהבנקים) שקוזזו במידת מה בשל חלוקת דיבידנדים (להרחבה, ראו פרק ד').

עליה ביחס אשראי-פיקדונות, על רקע הגידול המהיר באשראי, לצד התמתנות בקצב גידול פיקדונות הציבור

איור ב' - 8 יחס האשראי לפיקדונות הציבור והתפתחות רכיביו על פני זמן, סך מערכת הבנקאות, 2018 עד דצמבר 2022

המקור: דוחות כספיים לציבור ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

4. התפתחויות עיקריות בפעילות החוץ-מאזנית

בסעיפים החוץ-מאזניים גדלה סך החשיפה החוץ-מאזנית בגין עסקות במכשירים פיננסיים חוץ-מאזניים שבהן הסכום הנקוב מייצג סיכון אשראי בשיעור של 2.5% (שיעור צמיחה נמוך בהשוואה לשנים 2020-2021, שבהן נרשם שיעור צמיחה שנתי ממוצע של 13%; לוח 5). עיקר הגידול בהתחייבויות החוץ מאזניות מקורו בערבויות לרוכשי דירות (ערבויות חוק מכר) ובערבויות והתחייבויות אחרות והוא מתקיים על אף קיטון לא מבוטל בהתחייבויות בלתי חוזרות לתת אשראי שאושר וטרם ניתן וכן במסגרות חח"ד ומסגרות אשראי אחרות בחשבונות לפי דרישה שלא נוצלו (לוח 5). סך הערבויות לרוכשי דירות גדלו לאורך השנה בשיעור של כ-22.2% (זאת לאחר גידול של 43% במהלך שנת 2021) על רקע היקף העסקות לרכישת דירה חדשה בשוק המגורים. עם זאת נציין כי על אף שיעור הגידול המצטבר לאורך השנה, נרשם ברביע האחרון של השנה קיטון בסעיף זה (-0.6%), שמשקף את ההאטה בעסקות למגורים (להרחבה ראו פרק ה.2). ההאטה בשוק לדיור מתבטאת גם בקיטון של 13% בהתחייבויות בלתי חוזרות לתת אשראי שאושר וטרם ניתן, שמבטא בפועל קיטון בסך האישורים העקרוניים שהנפיקו הבנקים לציבור (זאת לעומת צמיחה בשיעור של 31% במהלך שנת 2021). הערבויות וההתחייבויות האחרות גדלו במהלך השנה בשיעור של כ-25% (בדומה לאשתקד). במסגרות חח"ד ומסגרות אשראי אחרות בחשבונות לפי דרישה שלא נוצלו חל קיטון בשיעור של 11.5%, אם כי מגמה זו מגיעה מצמצום מסגרות אשראי בבנק גדול מסוים במערכת, משיקולים עסקיים. מניתוח סעיף זה במערכת, בנטרול אותו הבנק, חלה עלייה של כ-2% (כ-1.3 מיליארד ש"ח) במסגרות האשראי.

התוכנית לייצוב המשק כנקודת מפנה בפעילות המאזנית של מערכת הבנקאות

לאורך 50 השנים האחרונות חלו מספר שינויים באופי הפעילות המאזנית של מערכת הבנקאות. את השינויים המהותיים ביותר ניתן לייחס לשינויים שחלו ברמת המעורבות של הממשלה ושל בנק ישראל בתיווך הפיננסי במשק, כאשר נקודת המפנה הינה שנת 1985, עם הפעלתה של התוכנית לייצוב המשק.⁴

הפעילות המאזנית של מערכת הבנקאות – מתחילת שנות ה-70 ועד אמצע שנות ה-80

בשנות ה-70 (ולמעשה גם בשני העשורים שקדמו להן) הייתה עצמאותם של הבנקים מוגבלת מאוד בשימוש במקורותיהם השקליים, הן על-ידי הכוונת האשראי הבנקאי על-ידי הממשלה וגורמים מוסדיים נוספים,⁵ הן על-ידי הגבלת היקף האשראי החופשי (בין היתר על-ידי תקרות אשראי)⁶ והן על-ידי קביעת רמה גבוהה של חובת נזילות על-ידי בנק ישראל.⁷ לאורך רוב שנות ה-70 חלה האצה ברמת המחירים במשק אשר הייתה מן הגורמים העיקריים להתרחבותם של נכסי מערכת הבנקאות כאשר, מדי פעם, הצליחה מערכת הבנקאות להרחיב במעט את פעילות התיווך החופשי שלה. מתחילת שנות ה-80, שיעור האינפלציה, שהיה ממילא בגובה של עשרות אחוזים בשנה לאורך שנות ה-70, הוסיף לעלות בשיעור שנתי של למעלה מ-100% כאשר הגיע בשנת 1984 לשיא של 445%. בהתאם הצליחה מערכת הבנקאות בתחילת שנות ה-80 לגדול בעקביות במקורות החופשיים שעמדו לרשותה לשימוש לפי שיקול דעתה המלא,⁸ מה שאיפשר גידול מהיר של האשראי החופשי. סביבת האינפלציה הגבוהה ואי הוודאות שהיא זימנה, השפיעו בשנת 1984 באופן משמעותי על הפעילות המאזנית של מערכת הבנקאות (שהייתה גם שנת הפעילות הראשונה של מערכת הבנקאות בישראל לאחר משבר המניות) והצמיחה במאזני הבנקים נעצרה.

באשר להתפתחותה של הפעילות במט"ח במערכת הבנקאות, היוותה שנת 1971 שנת תפנית בהיקף ובאופי של פעילות זו. עד ל-1971 היוו הפיצויים מגרמניה את המקור העיקרי לפיקדונות מט"ח. משנה זו ואילך הלך וגדל משקלם של פיקדונות תושבי חוץ וכן פיקדונות והלוואות מבנקים בחו"ל כמקורות לגיוס כספים במט"ח על-ידי מערכת הבנקאות. להתפתחות זו תרמו גורמים פנימיים וחיצוניים בעת ובעונה אחת: תקופת הרגיעה הביטחונית, העלאת תקרת הריבית המותרת לתשלום לפיקדונות אלה⁹ והירידה בשיעורי הריבית בארה"ב.¹⁰ לאורך שנות ה-70 התרחבה פעילותם של הבנקים במט"ח עוד על רקע הגברת פעילותם בחו"ל, הן כתוצאה ממיצוי השוק המקומי

⁴ מטרת התוכנית הייתה להוריד את שיעור האינפלציה, לאזן את מאזן התשלומים ולייצב את המצב הכלכלי של המשק.

⁵ בין אם על-ידי אשראי מפיקדונות ייעודיים שניתן מפיקדונות הממשלה, מהסוכנות היהודית וממוסדות אחרים וכן מפיקדונות קופות הגמל (ויועד בעיקר למימון שירותים ושירותים ציבוריים), ובין אם על-ידי אשראי מכוון שניתן במסגרת קרנות הייצוא וקרנות אחרות הממומנות, בחלקן ע"י השתתפות הבנקים בקרנות המאמצעים החופשיים שלהם וכן בצורת שחרורים מנזילות (אשראי זה ניתן במט"י ובמט"ח והופנה בעיקר לתעשייה ולחקלאות).

⁶ אשראי שהבנקים חופשיים יחסית בקביעת התנאים בו, כגון: ייעוד, מחיר, כמות.

⁷ בשנת 1972 שיעור הנזילות על פיקדונות עו"ש הועלה מ-67.5% ל-72.0% ועל פיקדונות זמן קצוב מ-20% ל-23% (כתוצאה עלה שיעור הנזילות בפועל מ-33.7% ל-39.8%). שיעור הנזילות על פיקדונות בתוכניות חיסכון עמד על בין 75% ל-85%. לאורך שנות ה-70 חלו מידי פעם שינויים שונים בחובת הנזילות, בהתאם לרמת האינפלציה וצעדי המדיניות המוניטרית, אך זו נותרה גבוהה והשפיעה משמעותית על יכולתם של הבנקים להרחיב את פעילותם בתיווך הפיננסי החופשי.

⁸ המקורות החופשיים של הבנקים היו תלויים אז במספר גורמים: (1) פעילות הבנקים בגיוס פיקדונות והון מן הציבור, כאשר לשם כך משקיעים הבנקים מאמץ רב הן בתחום השיווק והן בתחום ויסות השוק המשני לני"ע שלהם שבידי הציבור ובהבטחת תשואה נאותה עליהם; (2) התנהגות הציבור והעדפותיו לגבי החזקת נכסי הפיננסיים; (3) הממשלה ובנק ישראל אשר, מצד אחד, מבצעים פעולות הזרמה אלה ספיגה אשר משפיעה על כמות הכסף שבידי הציבור (ובכך משפיעים על יכולתו של הציבור להפנות כספים אל מערכת הבנקאות), ומצד שני, באמצעות הוראות הנזילות הם קובעים את כמות המקורות החופשיים הנותרת לבנקים מתוך כספים שהציבור הפנה אל הבנקים.

⁹ עד לחדש אפריל 1970 הותר לבנקים הישראליים לשלם ריבית מרבית של 7% על פיקדונות חופשיים (ללא דירוג לפי גודל הפיקדון ואורך תקופה ההפקדה). בתקופות מסוימות תקרה זו הייתה נמוכה מהריבית במקובלת בשוק האירו-דולר. מאפריל 1970 שונו הוראות אלה ותקרת הריבית נקבעה לפי גודל הפיקדון: 7.0% על פיקדון בסכום של עד 25 אלף דולר ועלייה של 0.5 נ"א בריבית על עלייה בסכום במדרגות של 25 אלף דולר, כאשר מעל 100 אלף דולר תקרה הריבית עומדת על 8.5%.

¹⁰ זו גררה נדידה של דולרים מארה"ב לשווקים שהייתה בהם תשואה גבוהה יותר וסביר להניח כי מקצתם של כספים אלה מצאו דרכם לבנקים ישראלים.

הן מעידוד הממשלה לפעילות זו על מנת שהבנקים יהיו מכשיר נוסף לגיוס המט"ח שדרוש למשק. במהלך שנת 1977 הונהגה רפורמה במדיניות מטבע חוץ ('הליברליזציה במט"ח') ובהתאם הורחב במידה רבה מעגל המפקידים האפשריים בפיקדונות מט"ח, כאשר במקביל חלה עלייה בנכסים הנזילים במט"ח, בעיקר על רקע שיעור הנזילות הגבוה על אלה. 11 עם זאת נפגעה בשנת 1984 נפגעה תדמיתו של המשק הישראלי, מה שהביא לעצירת הגידול בפיקדונות מט"ח של תושבי חוץ ובפיקדונות מבנקים זרים.

התכנית לייצוב המשק והשפעתה על הפעילות המאזנית של מערכת הבנקאות

פעילותה של מערכת הבנקאות בשנת 1985 הושפעה במידה רבה מהתכנית לייצוב המשק. תוכנית זו, שהופעלה בחודש יולי של אותה השנה, הביאה בחמשת החודשים האחרונים של השנה להורדת האינפלציה מרמה שנתית של 381% לרמה שנתית של 37% וזאת באמצעות הפעלה בו זמנית של מדיניות תקציבית מצמצמת, מדיניות מוניטרית מרסנת (שננקטה כבר מראשית 1984 ושבמסגרתה הוקטנה בין היתר חובת הנזילות בכל מגזרי התיווך באופן משמעותי),¹² ייצוב שע"ח שקל-דולר והקפאת מחירי המוצרים והשירותים. תהליכים אלה, יחד עם צעדי ליברליזציה שנקטו הממשלה ובנק ישראל בשוקי הכספים וההון במטרה לצמצם את מעורבותם בשוק זה והשפעתם של כל אלה על טעמי הציבור¹³ וכן פעולות ביוזמות הבנקים (בין היתר מאמצי שיווק ותחרות הולכת וגוברת בין הבנקים על המקורות ועל השימושים), הביאו לעלייה עקבית במשקלו של התיווך הפיננסי החופשי (איור ב'9). כך החל בשנים אלה תהליך של הסרת המחיצות שהיו קיימות במשך שנים רבות בין מגזרי התיווך השונים.

לצעדים השונים שנקטו (כפי שפורט לעיל) ולצמצום מעורבותן של הרשויות בקביעת תנאי הפעילות הבנקאית, התלוו בשנים שלאחר הפעלת תוכנית הייצוב שתי תוצאות חשובות נוספות:

- (1) התגברות התחרות (בין הבנקים לבין עצמם ובינם לבין גופים שמחוץ למערכת בארץ ובחו"ל);¹⁴
- (2) הקטנת משקלה של מערכת הבנקאות בסך כל הפעילות המשקית.¹⁵

נקודת מפנה זו באופן ניהול הפעילות המאזנית של הבנקים שיכללה את שווקי הכספים וההון ובפרט את יכולתם של הבנקים לפעול כמתווכים פיננסיים באופן חופשי ושיפרה את יכולת הקצאת המקורות והשימושים במשק. לצד היתרונות הרבים שנלוו לצמצום מעורבותם של הממשלה ושל בנק ישראל בשווקים הפיננסיים, ניצבו בפני מערכת הבנקאות סיכונים חדשים אשר חייבו אותה להתפתח ולהשתכלל גם בתחום ניהול סיכונים.

בעשור שלאחר תכנית הייצוב התחוללו שינויים בתנאי הסביבה שבה פעלה מערכת הבנקאות הישראלית: שנים של צמיחה כלכלית – ואחריהן שנים של האטה בפעילות המשקית; שנים של גאות בשוקי הכספים וההון – ושנים של שפל; שנים שבהן תהליך הליברליזציה הלך והתעצם – אך מהצד האחר גדלו גם הסיכונים שעמם מתמודדת

¹¹ שיעור הנזילות של הפיקדונות במט"ח באותן השנים היה: 100% על פיקדונות פיננסיים, 90% על פיקדונות תושב עו"ש, 80% על פיקדון תושב לזמן קצוב, 10% על פיקדון לא תושב.

¹² בשנים אלה חל שינוי באופן יישום המדיניות המוניטרית מהכוונה בדרך של קביעת הריבית (על האשראי בחח"ד וכד') להכוונה באמצעות שליטה בכמויות (בדרך של פעולות בשוק הפתוח באמצעות מק"מ ומכרזים מוניטריים).

¹³ הגדלת היצע הפיקדונות השקליים הלא צמודים (על רקע המשך ירידת האינפלציה ושונותה, התאוששות הפעילות המשקית וירידת התשואות הצפויות על נכסים צמודים לדולר בעקבות המשך השמירה על שער חליפין יציב) והגדלת הביקוש לאשראי הלא צמוד (מגורמים שדומים במהותם לאלה שהרחיבו את היצע הפיקדונות מט"ח לא צמוד, נוסף על הצטרפותם של לקוחות קטנים יחסית (משקי בית ועסקים קטנים) למעגל מקבלי אשראי זה שבעבר גישתם לאשראי הייתה מוגבלת.

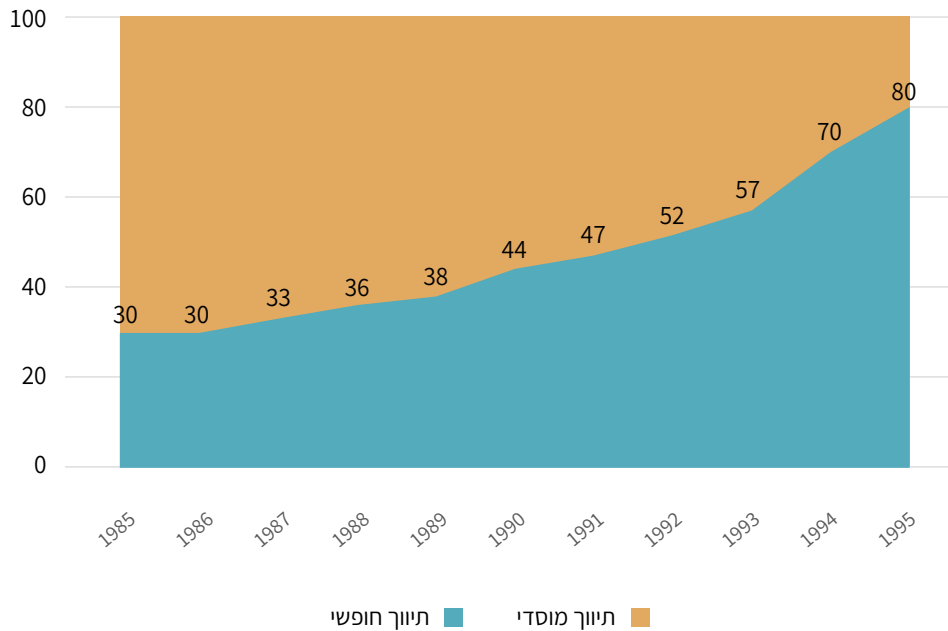
¹⁴ האינדיקטורים העיקריים לכך הם: (ירידת שיעורי הריבית תוך צמצום פערי הריבית והמירווחים בכל מגזרי הפעילות החופשית, בעיקר על רקע הגמשת עקומת הביקוש לאשראי החופשי; (2) צמצום השונות, בין בנקים, של הריבית על האשראי אשר מעידה, בין היתר, על התגברות בניידות של לקוחות בין בנקים וצמצום כוחם של הבנקים; (3) גידול מואץ בגיוון המוצרים והשירותים, שיפור איכותם וגידול ההוצאות על פרסום.

¹⁵ כאשר זו התבטאה בעיקר על-ידי: (1) ירידת היחס בין מאזן מערכת הבנקאות לתל"ג; (2) ירידת היחס בין סך נכסי הציבור בבנקים לסך תיק הנכסים הפיננסיים של הציבור.

עם הפעלת תכנית הייצוב בשנת 1985, ניכרת עלייה עקבית בתיווך הפיננסי החופשי של מערכת הבנקאות

איור ב' - 9 התפלגות התיווך הפיננסי החופשי והמוסדי על פי סך כל נכסי התאגידים הבנקאים 1985 עד 1995 | אחוזים

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים ועיבודי הפיקוח על הבנקים.

מערכת הבנקאות; תקופות שבהן שערי החליפין והריביות לסוגיהן היו יותר או פחות תנודתיים; ירידה מתמשכת באינפלציה ובציפיות לגביה, אף לרמה שלילית בחלק מהזמן; תהליך הגלובליזציה שהגדיל אמנם את תנועות ההון בין המדינות ושכלל את השווקים – אך הגדיל את החשיפה של מערכת הבנקאות בישראל לסיכונים שמקורם במשברים בין-לאומיים. שינויים אלה וכן התפתחויות נוספות שחלו בשני העשורים האחרונים, בין אם במבנה מערכת הבנקאות, בפעילות המשק הישראלי, בטכנולוגיה או ברגולציה, השפיעו גם הם על אופי הפעילות המאזנית של מערכת הבנקאות. בהתאם המשיכו לאורך השנים להתפתח מוצרי אשראי ופיקדון חדשים, מוצרי השקעה וגידור משוכללים יותר, שינויים בהיצע האשראי לענפי משק שונים ועוד. ספק אם מערכת בנקאית מפותחת, משוכללת, איתנה ומתקדמת כמו זו שהתפתחה בישראל יכלה אכן להתפתח לולא הפעלת צעדי הייצוב וצעדי הליברליזציה.